

TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGI TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI

Sidiqova Dilora Shavkatovna
Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti
<http://orcid.org/0000-0002-2066-204X>

Annotatsiya: ushbu maqolada talabalarning kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ilmiy-metodik imkoniyatlari, o'qitish jarayonining o'ziga xos xususiyatlari o'z ifodasini topgan. Bugungi kunda talabalarning kasbiy kompetentligini takomillashtirishda olimlarning ilmiy ishlari va ularning qarashlari ifodalangan. Kompetensiya va kompetentlik tushunchalarining izohlangan. Talabalarning mustaqil ta'lim va o'z ustida ko'proq ishlash natijasida kasbiy kompetentligini takomillashtirib boradi.

Kalit so'zlar: kompetensiya, kompetentlik, kasbiy kompetentlik, kasbiy va shaxsiy sifatlar, fanlararo kompetensiyalar, tayanch kompetensiyalar, o'z-o'zini baholash, axborot-uslubiy ta'minoti, kasbiy tayyorgarlik.

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

Сидикова Дилора Шавкатовна
докторант Бухарский государственный университет

Аннотация: в данной статье описаны научно-методические возможности повышения профессиональной компетентности студентов, особенности учебного процесса. Сегодня научные труды ученых и их взгляды выражаются в повышении профессиональной компетентности студентов. Разъяснены понятия компетентности и компетенции. Студенты повышают свою профессиональную компетентность в результате самостоятельного обучения и больше работают над собой.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, профессиональные и личностные качества, междисциплинарные компетенции, базовые компетенции, самооценка, информационно-методическое обеспечение, профессиональная подготовка.

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASES OF IMPROVEMENT OF STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE

Sidikova Dilora Shavkatovna
Doktoral student of Bukhara State University

Abstract: this article describes the scientific-methodical possibilities of improving the professional competence of students, the specific features of the teaching process. Today, the scientific works of scientists and their views are expressed in improving the professional competence of students. The concepts of competence and competence are explained. Students improve their professional competence as a result of independent education and more work on themselves.

Key words: competence, competence, professional competence, professional and personal qualities, interdisciplinary competences, basic competences, self-assessment, informational and methodological support, professional training.

Kirish. Kompetensiya atamasini ilk bor Amerika Qo'shma Shtatlari tilshunosi N.Xomskiy tomonidan 1965-yil Massachusetts texnologiya institutida shakllandi. 1996-yilda Bern shahrida Yevropa Kengashi dasturi bo'yicha bo'lib o'tgan simpoziumda "kompetentsiya" tushunchasi "o'quv", "kompetentlik" tushunchasi "qobiliyat", "mahorat" singari tushunchalar qatoriga kiritilgani ta'kidlandi. Xorijiy mamlakatlarda kompetentsiyaviy ta'lim tizimi bo'yicha Buyuk Britaniyada shaxsni rivojlantirishga yo'naltirilgan kompetensiya, ijtimoiy va ma'lum bir sohadagi faoliyatga doir kompetensiyalar shakllantirilgan. Avstriyada shaxsni rivojlantirishga yo'naltirilgan kompetensiyalar shakllantirilgan.

Niderlandiyada kelajakka intilish ko'nikmalarini rivojlantirishni mo'ljalladigan strategik kompetentsiyalari shakllanganligi o'rganib chiqilgan va tahlil qilingan.

Xorijlik olimlardan A.Belkin va V.Nesterovlar kompetentsiyani ta'lim jarayonida samarali faoliyat uchun zurruriy shart-sharoit yaratuvchi kasbiy vakolat, funksiyalari, kompetentlikni, kompetentsiyani samarali amalga oshirishni ta'minlovchi kasbiy va shaxsiy sifatlar majmuasi sifatida ta'riflagan. V.Vvedenskiy tomonidan kompetentlik – bu qandaydir shaxsiy tavsif, kompetentsiya aniq kasbiy yoki funksional tavsiflar majmuasi, deb ta'riflangan. A.Xutorskiy fanga oid kompetentsiyalarda “konkret ta'rifga va konkret o'quv predmeti doirasida shakllantirish imkoniyati va oltita tayanch kompetentsiyalari tahlil qilingan.

XXI asr uchun ta'lim bo'yicha xalqaro komissiyada Jak Delor “Ta'lim: yashirin xazina” nomli ma'ruzasida ta'lim tayanadigan to'rtta ustunga ta'rif beradi:

- bu bilishni o'rganing;
- qilishni o'rganing;
- birgalikda yashashni o'rganish;
- yashashni o'rganing. Bu bilan global kompetentlikning asosiy mazmunini ochib beradi.

Mustaqil davlatlar hamdo'stligi davlatlarida, xususan, Rossiya federatsiyasida kompetentsiyaviy ta'lim talabalarida kompetentsiyalarni shakllantirishda fanlararo kompetentsiyalar, fanga oid kompetentsiyalarga bo'linadi: Qozog'iston Respublikasida shaxsiy natijalar, tizimli-faoliyatiga ko'ra natijalar va o'quv fanlari bo'yicha natijalar kompetentsiyalari o'rganib chiqilgan va tahlil qilingan.

Metodlar. Mamlakatimizda olib borilayotgan ilmiy pedagogik tadqiqotlar ta'limga kompetentsiyaviy yondashuv asosida o'qitishning afzalligi, o'quvchilarda hosil bo'ladigan shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy hayotda uchraydigan turli vaziyatlarda foydalanishni o'rgatishning samaradorligi aniqlangan. N.Turdiyev, Y.Asadov, S.Akbarovalarning “Umumiy o'rta ta'lim tizimida o'quvchilarda kompetentsiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari” nomli o'quv-uslubiy qo'llanmasida fanga oid va tayanch kompetentsiyalarni shakllantirishda darslarga qo'yiladigan talablar, usul, metod hamda pedagogik texnologiyalardan namunalar keltirilgan. S.Temurovning “Bo'lajak matematika o'qituvchilarida kasbiy kompetentlikni shakllantirishning nazariy asoslari” monografiyasida pedagogik faoliyat nuqtai nazaridan kompetentsiyaning bilim va vaziyat orasidagi aloqani o'rnatish imkoniyatiga ko'proq e'tibor qaratilgan.

Kasbiy kompetentlik – mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olishi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetentsiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi. Kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarning mohiyatini qisqacha yoritib o'tish mumkin. Ularga:

- 1) ijtimoiy kompetentlik;
- 2) maxsus kompetentlik;
- 3) shaxsiy kompetentlik;
- 4) texnologik kompetentlik;
- 5) ekstremal kompetentliklar kiradi.

N.A.Muslimov va K.Abdullayevalarning fikricha, kompetentlik – olingan nazariy bilim, ko'nikma va malakalar majmuasini amaliyotga mustaqil va ijodiy qo'llay olish darajasi, bu ham talabning amaliyot jarayonida va oliy ta'limdan keyingi faoliyatida shakllanib boradi.

Kasbiy kompetentlikka ega bo'lishda o'z ustida ishlash va o'z-o'zini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. O'z-o'zini rivojlantirish vazifalari o'zini o'zi tahlil qilish va o'zini o'zi baholash orqali aniqlanadi.

- O'z ustida ishlash quyidagilarda ko'rinadi:
- kasbiy BKMni takomillashtirib borish;

- faoliyatga tanqidiy va ijodiy yondashish;
- kasbiy va ijodiy hamkorlikka erishish;
- ishchanlik qobiliyatini rivojlantirish;
- salbiy odatlarni bartaraf etib borish;
- ijobiy sifatlarni o'zlashtirish.

O'zbekistonda pedagogning kasbiy kompetentligi, uning o'ziga xos jihatlari o'ranilgan bo'lib, ular orasida B.Nazarova tomonidan olib borilgan tadqiqot o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotchining fikriga ko'ra pedagogga xos kasbiy kompetentlik negizida quyidagi tarkibiy asoslar tashkil etadi:

Natijalar

Kasbiy kompetentlikka ega bo'lishda o'z ustida ishlash va o'z-o'zini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. O'z-o'zini rivojlantirish vazifalari o'zini o'zi tahlil qilish va o'zini o'zi baholash orqali aniqlanadi.

O'z ustida ishlash quyidagilarda ko'rinadi:

- kasbiy BKMni takomillashtirib borish;
- faoliyatga tanqidiy va ijodiy yondashish;
- kasbiy va ijodiy hamkorlikka erishish;
- ishchanlik qobiliyatini rivojlantirish;
- salbiy odatlarni bartaraf etib borish;
- ijobiy sifatlarni o'zlashtirish.

O'zini o'zi tahlil qilish orqali pedagog o'zini o'zi obyektiv baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Zero, pedagoglarning kasbiy kompetentlik sifatlariga ega bo'lishida ularning o'z-o'zini baholash malakalariga egaligi ham muhimdir.

O'z-o'zini baholash shaxsning qobiliyatini o'z kuchi bilan yuzaga chiqishiga yordamlashishi zarur. O'z-o'zini baholash qiyin, lekin shaxsni bunga bevosita tayyorlash mumkin. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi pedagogning ham o'zini o'zi samarali baholay olishiga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi.

O'zini o'zi samarali baholash omillari:

1. O'zini tushunish (o'zi haqida aniq ma'lumotlarga ega bo'lish).
2. Shaxs sifatida o'z qadr-qimmatini anglash (o'zi to'g'risidagi ijobiy ma'lumotlarni to'plash).
3. O'zini-o'zi nazorat qilish (o'zi to'g'risidagi shaxsiy fikrning atrofdagilar tomonidan unga berilayotgan bahoga mos kelishi).

O'z-o'zini baholash darajasi shaxsning o'z-o'zidan qoniqishi yoki qoniqmasligini belgilab beradi. Bunda o'z-o'zini baholash ko'rsatkichlari shaxs imkoniyatlariga mos kelishi lozim.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchi zamonaviy axborot texnologiyalariga ega bo'lishi kerak, ulardan to'g'ri foydalanilganda darsga tayyorgarlik ko'rish vaqtini tejash, ishlarni va darsdan tashqari mashg'ulotlarni tekshirish uchun vaqtini oqilona taqsimlash, talabalarning o'z fanlariga qiziqishini oshirish, yuqori natijalarga erishishga undashi kerak. Zamonaviy axborot xizmatlari o'qituvchiga darsni yanada

samarali qilishga, talabalar bilan birgalikda tadbirlar yanada qiziqarli qilishga yordam beradi.

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy tayyorgarligi sifatini ta'minlovchi axborot-uslubiy ta'minotini takomillashtirishga qaratilgan zamonaviy amaliy dasturiy vositalar orqali amalga oshirish mumkin. Mazkur axborot-didaktik materiallardan boshlang'ich ta'lim yo'nalishida foydalanish orqali talabalarining mustaqil ta'limini samarali tashkil qilishga xizmat qiladi. Talabalar o'z-o'zini baholash orqali o'zining nuxsonini o'zi bilib oladi va shu nuxsonini o'zi bilgan holda buni tuzatishga harakat qiladi. So'ngra o'z ustida ko'proq ishlaydi.

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, talabalarning kasbiy tayyorgarligi orqali kompetentligini rivojlantirib boradi. Shunday qilib, kompetentlikni layoqatlilik, tayyorlik, imkoniyatga egalik va shu bilan birga, ma'lum bir harakatlar natijasi sifatida talqin etish mumkin. Boshqacha qilib aytganda, kompetentlik – faoliyatga doir kategoriya bo'lib, subyektning qo'yilgan vazifalarni bajarishga qaratilgan kasbiy, ijtimoiy va boshqa faoliyati jarayonida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Usmonboeva M., Mirsolieva M. "Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. – T: 2016. –147 b.

3. Muslimov N.A., Abdullaeva Q. Bo'lajak kasb-hunar kolleji o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishning ayrim masalalari. / "Oliy ta'lim muassasalari pedagog va boshqaruv kadrlarining malakasini oshirish nazariyasi va amaliyoti" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasi materiallari. -Toshkent: TDPU, 2012. 26-28-b.

3. Ochilov Shokir Baxtiyorovich «Fizikani fanlararo o'qitishda o'quvchi ekologik kompetentsiyasini rivojlantirish texnologiyalari» Samarqand - 2021

4. Sidiqova, D. (2021). «МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ МАТЕМАТИКЕ» В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ СТУДЕНТОВ В ПРЕПОДАВАНИИ НАУКИ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 3(3).

5. Shavkatovna, S. D. (2021). Developing Students' Professional Competencies in Distance Learning. Central asian journal of literature, philosophy and culture, 2(10), 152-155.